

GUILLEM DE TORROELLA, POETA MEDIEVAL

Segle XIII. 6 de setembre de l'any 1229

La nit era plàcida, serena; en el firmament lluïa l'estelada amb esplendorosa magnificència, la mar encalmada, tranquil·la, llançava envers la costa onades suaus, lleument remoroses, que es desfeien enribetades d'escuma blanca, perlejant. A l'horitzó, tot just apuntava l'albada del nou dia amb l'esclat dels raigs solars que aclarien lentament la fosca nocturna. Es perfilaven detalls encoberts, la configuració de la costa, l'àmplia badia de Salou on romania un nombrós estol de vaixells ancorats, immòbils, com aus marines en repòs disposades a emprendre sobtadament àmplia volada. Allí s'aplegaven els tipus més diversos dels vaixells de l'època: les galeres, els uixers, de forma de galera però amb menor nombre de remos i amb castells a popa i a proa, i més a més, al centre si es tractava de la nau almirall; vaixells auxiliars com els galions, els llenys i les corses, les usades per al transport com els bussos i les tarides. Al seu torn, en moviment divers, una gernació nombrosa s'ocupava en les servituds marineres, ultimant els preparatius necessaris per la partença bèl·lica de conquerir Mallorca subjugada pels sarraïns, important empresa dirigida pel rei Jaume I personalment, embarcat en la nau almirall, i amb la col·laboració dels personatges de la noblesa catalana i gran nombre de combatents.

En la plenitud de l'alba, esbandida la foscor de la nit, els navilis desplegaren veles i emprengueren ruta tot i que el vent era advers, dominava l'oreig de terra, però aviat, quan el matí s'instaurà clarament, el vent es feu favorable i les naus s'endinsaren mar endins seguint el rumb previst. El rei Jaume I, sadollat d'entusiasme davant el favorable curs de l'expedició, va deixar escrit amb inspirada frase: *"E faya de ho bel ver, a aquells que romanien en terra e a nós: que tota la mar semblava blanca de les veles tan era gran l'estol"* (1).

L'expedició a Mallorca va proseguir sense condicions adverses a la navegació, i en arribar al lloc previst per al desembarcament i l'assalt de l'illa, es va procedir a fer prèviament un setge que es mantingué durant cert temps per afeblir la potència defensiva dels sarraïns. Finalment, es verificà el desembarcament amb l'escomesa a les fortificacions costeres, i es va establir l'enfrontament bèl·lic amb dura i cruenta lluita. De l'estol català, varen caure colpits mortalment els il·lustres membres de la noblesa Guillem i Ramon de Montcada pel seu gest valeros d'encapçalar el primer grup d'atacants. Amb aquest exemple, els altres assaltants varen combatre als sarraïns amb un gran esforç i van aconseguir la victòria i van plantar

l'ensenya catalana en el lloc cimer de la contesa. El rei Jaume I aconseguia el primer triomf de la seva gloriosa campanya alliberadora dels territoris ocupats pels àrabs, dominadors de manera gairebé absoluta de part del nostre antic país.

Torroella, com és degudament conegut, va participar de manera destacada a la reconquesta de Mallorca amb les figures insignes dels seus fills Bernat de Santa Eugènia, Guillem de Montgrí i Ramon de Torroella, els dos primers germans i el tercer parent molt pròxim dins la família. L'lur comportament en l'empresa bèl·lica va ser, sens dubte, de considerable preeminència si hom considera que en finalitzar-la el rei Jaume I va nomenar a Bernat de Santa Eugènia governador de Mallorca, i al seu germà Guillem de Montgrí -eclesiàstic, sagristà de Girona, i arquebisbe electe de Tarragona- li concedí el permís reial per conquerir Eivissa i Formentera amb plens poders, empresa que es va realitzar l'any 1235. Finalment, Ramon de Torroella, nom transformat a Mallorca per Torrella, fou nomenat primer bisbe de l'illa, personatge sobre el qual en el **Llibre de la Festa Major** de l'any anterior, l'amic Josep Vert i Planas, erudit sobre el tema, va publicar un documentat estudi històrico-biogràfic (2).

La família nobiliària dels Torroella fou antiga i nombrosa. Per aquests factors, esdevé difícil establir un arbre genealògic concís i correlatiu. Una prova dels efectes derivats és que historiadors contemporanis esmenten l'existència d'un rellevant personatge de la noble família, del qual l'il·lustre Dr. Pelai Negre i Pastell en feia una breu i enigmàtica indicació en un dels seus treballs històrics, publicat en el **Llibre de la Festa Major** de l'any 1963, on exposava textualment: "Trobem que va prendre part a la presa de Mallorca, un altre Guillem de Torroella del qual desconec la seva relació amb els destacats germans de la família que amb alt nivell personal intervingueren en la realització de la gloriosa empresa" (3).

Aclarint la incògnita, resulta que Guillem de Torroella era cosí germà de Bernat de Santa Eugènia i de Guillem de Montgrí, perquè llurs pares eren germans; de nom Bernat, el corresponent a Guillem de Torroella, i Pere el dels dos citats a continuació. Bernat de Torroella es va casar amb Clara de Cabanelles i Creixell, germana del bisbe de Girona Cabanelles, i el fill de Bernat i Clara, el citat Guillem de Torroella, va participar en l'expedició realitzada per alliberar les illes del poder dels sarraïns, amb tropes llevades i armades pel seu oncle el bisbe Cabanelles, que consistien en trenta cavalls i tres-cents homes a peu. Una vegada resolta l'empresa favorablement a les armes catalanes, Guillem de Torroella va romandre a l'illa, contragué matrimoni amb Maria de Tarragona, i tingueren tres fills i una filla. El més gran, Pere, va venir a Catalunya i esdevingué cap de les branques familiars catalana, aragonesa, valenciana i sarda, fet motivat perquè l'únic fill varó de la descendència de Bernat de Santa Eugènia, de nom Ponç Guillem, fou mort víctima d'una emboscada dels sicaris del comte d'Empúries. Així, amb la màxima crueltat, encegat per rancúnies i odis profunds, certs feudals es proposaven sortir afavorits en els seus interessos i, sobretot, imposar la prevalença de la pròpia voluntat. El segon germà, Guillem, es va casar -ignorem el nom de l'esposa- i va tenir un sol fill, Arnau; va morir a Fes (Marroc), l'any 1311. El tercer germà, Bernat, contragué matrimoni amb Elisenda Burgués, procedent d'un llinatge de

cavallers establert a Mallorca, i aquest enllaç fou l'inici de la nissaga dels Torrella (derivació de Torroella) mallorquins, el qual ha perdurat fins als nostres dies en la persona del respectable senyor Joaquim Gual de Torrella, cap, avui, de la distingida família. Bernat va rebre, per decisió reial, el dret a les cavalleries de Binibassí, a la vall de Sóller, de Santa Maria i de Morneta, damunt Binissalem. Finalment, la germana dels tres personatges descrits, Caterina, fou fundadora i abadessa del convent de Santa Margarida, a Ciutat de Mallorca.

A través del curs del temps, la successió de la família Torroella va donar en el segle XIV un altre Guillem, el qual, ben lluny d'ésser un home lliurat al servei de les armes, com el seu avantpassat oriünd de Torroella, es va sentir seduït pel noble cultiu de les lletres, principalment per la creativitat poètica. Guillem de Torroella, segons tradició familiar -es concreten les seves dates de naixement i de mort els anys 1348 i 1375-, va viure, per tant, solament vint-i-set anys. La documentació coetània autèntica prové del seu testament, atorgat a Mallorca el 6 d'abril del 1373, i d'un codicil d'afegitó, signat a Barcelona el 12 d'abril del 1375. Segons el text testamentari, es dedueix que era casat, però no tenia fills; sí, però, un germà, de nom Arnau, que fou el seu hereu.

Guillem de Torroella va ser un destacat poeta medieval, creador de l'obra **La Faula**, que va obtenir una àmplia i favorable acceptació, fins al punt que posteriorment el seu nom fou conegut per Guillem de Torroella de la Faula. Del citat poema, els experts investigadors Pere Bohigas i Jaume Vidal i Alcover realitzaren un minuciós estudi literari i una anàlisi lingüística d'evident perfecció, que mereix, pel seu destacat valor, ésser degudament divulgat (4). Els esmentats historiadors assenyalen que varen examinar els quatre manuscrits més antics que es coneixen del poema **La Faula** i escolliren el més complet per realitzar el seu important treball. El manuscrit consta de 1269 versos octosíl·labs, rimats aparelladament, excepte el darrer vers, que resta sol. Aquestes composicions, conegudes amb el qualificatiu de "noves rimades", són pròpies dels poemes de caràcter cavalleresc sobre la Matèria de Bretanya, la qual està constituïda per aquelles obres protagonitzades pels cavallers de la cort del rei Artús, com les que narren les aventures de Tristany de Leonís i els seus amors amb la reina Iseu. La data de redacció del fantasiós poema **La Faula** no resulta clarament definida, però es pot conjecturar que va ésser el darrer terç del segle XIV. Segons l'il·lustre historiador medievalista Dr. Martí de Riquer, és anterior a l'any 1375, quan Guillem de Torroella tindria uns vint-i-cinc anys; per tant, és obra juvenívola. Ell mateix ho confirma en el poema en manifestar que el seu pare era cavaller i ell escuder, segons el vers que reproduïm de **La Faula**:

*Mon nom, pus lo'us plau demandar;
De mos afars no'us vull far
Lonch sermó ne longa novella.
Guillem ay nom de Torroella,
Mos payres era cavallers,
Mas eu soy enquer escuders,
Car no hay l'odre rebut.*

Potser algun lector trobarà estrany aquest català que no s'adiu gaire amb l'actual, però és convenient situar-se en aquella època medieval (segle XIV) en què fou escrit, quan el català estava en període de formació i conservava paraules llatines i, més encara, provençals. Factors històrics i naturals contribuïren al llarg del temps a la formació definitiva de la nostra llengua.

Gravat del llibre **Lunari e repertori de temps** de Bernat de Granollacs, del segle XV, que presenta semblança amb l'argument descrit en **La Faula** de Guillem de Torroella.

Transcrivim en prosa, de manera abreujada, l'argument del poema **La Faula**, en el qual Guillem de Torroella és el principal protagonista.

"El poeta va anar, tot cavalcant, a deportar-se al port de Santa Caterina a la vall de Sóller, a Mallorca, el matí de Sant Joan, diada assenyalada per moltes creences folklòriques antigues que a ella es refereixen. Baixà del cavall per fer-lo descansar i va veure una balena que s'acostava prop d'ell. Va pujar sobre la seva esquena i el "peixó" -com l'anomena el poeta- empenqué la marxa mar endins, precedit per un papagai. Vers l'hora de mitjanit, la balena arribà a terra desconeguda a la qual Guillem posà peu en plena fosca, però en la branca d'un arbre es trobava una serpent que tenia en el cap un carboncle que il·luminava el paratge. Guillem s'adormí en un tou de gespa fins que la claror del dia el despertà, i mentre vagava per aquell país encantat se li presentà un magnífic palafre amb ric arnés, que el poeta descriu amb detall precís. Procedí a cavalcar i sense tocar les

regnes el palafre va marxar lliurement per una bella praderia fins a les envistes d'un monumental palau que explica amb admiració: el paviment incrustat de pedres precioses i les parets amb finestrals coberts de vidres de colors brillants, adornats amb escenes originals dels valerosos cavallers de la Taula Rodona. Aparegué, misteriosament, sense cap remor, la fada Morgana, germana del rei Artús. Li va passar pels ulls un anell que portava al dit i aleshores el poeta va veure veritables meravelles, fins llavors invisibles, en què destacava un llit majestuós envoltat de reixes d'argent primorosament treballades, on es trobava assegut un cavaller de posat malenconiós contemplant una espasa sospesa amb les dues mans. Era el rei Artús. La fada Morgana explicà a Guillem que l'havia enviat a cercar a Mallorca, per un mitjà sobrenatural, perquè al seu retorn pogués narrar tots els prodigis que havia vist i la impressió rebuda. Ell va preguntar com es mantenia jove el rei, quan la seva edat era avançada; el mateix rei li respongué que una vegada a l'any el visitava el Sant Graal i el nodria amb el seu mannà, que li donava una edat sempre invariable, sense acusar el pas dels anys. Guillem encara li preguntà el motiu de la seva tristesa; el rei li feu mirar l'espasa que sostenia i en observar-la quedà esbalaït perquè veié reflectides en l'arma dues menes de gent: uns duïen els ulls tapats i estaven alegres i els altres, amb els peus lligats, estaven plorosos. Els primers eren els reis avars, que només pensaven a enriquir-se i menyspreaven el valor; els altres, que estaven lligats, estimaven el valor, però no tenien poder en llur cor per fer el que volien. El rei encomanà a Guillem que quan tornés al món expliqués el que havia vist i s'acomiadà d'ell. L'aventura misteriosa prengué fi amb aquesta escena. Guillem, amb un esparver a la mà, guià pel papagai, retornà a la platja on es trobava el "peixó", o balena, que l'esperava i, pujant al seu damunt, emprengueren el viatge de retorn fins al lloc de la partença."

Aquesta concisa narració de l'argument de **La Faula** ens fa veure que l'acció transcorre en un món fantasmal, on el poeta és portat per mitjans misteriosos, fora de la seva voluntat. El fantàstic viatge fou preparat perquè de retorn al nostre món Guillem pogués explicar les meravelles viscudes i que aquest fet servís d'alliçonament i de reflexió pel canvi social que afectava, amb les seves tares, el curs de la vida d'aquella època, darreries de l'edat mitjana.

La finalitat bàsica del poema **La Faula** és el seu significat moralitzador, sense desmerèixer les qualitats literàries que evidencia i l'alt nivell cultural del seu autor, que demostra un bon coneixement de la llengua francesa perquè el rei Artús i la fada Morgana, així com la serp, s'expressen sempre en francès.

La difusió i la influència de **La Faula** resulten clarament perceptibles. En el capítol 189 del **Tirant** es produeix una escena de clara semblança amb el poema de Guillem de Torroella, en narrar que el cavaller Artús, en una cambra fastuosa, contempla l'espasa que aguanta davant seu, i formula unes paraules en presència de la fada Morgana, de caràcter moralitzador, amb el mateix sentit que les expressades en **La Faula**: "*Per ço com veig -digué- anar aquest miserable de món rodant de mal en pitjor*".

En els segles XII-XIV, va florir a Provença i altres països occitans una civilització basada en la poesia dels trobadors, que introduí a l'occident

d'Europa un sistema divers a l'imperant, en concret una sensibilitat més acusada. Aquesta civilització es va estendre als països veïns, el nord d'Itàlia i Catalunya, principalment. Per això, i per les similituds del llenguatge, la poesia catalana esdevingué com una branca de la poesia provençal. Catalunya va contribuir, amb la participació de nombroses personalitats, a la florida esplèndida de la poesia trobadoresca en la qual també van col·laborar els nostres reis, no solament protegint els trobadors, sinó creant ells mateixos la poesia, com ho feren Alfons I, Pere II, Jaume II, Joan I, Frederic III de Sicília i Constança de Mallorca. En el grup citat, no hi podia faltar el rei de Catalunya, enamorat de Torroella, Joan I, "l'amador de la gentilesa", que va ser trobador inspirat i, a la vegada, compositor de música.

Conjuntament amb aquesta poesia erudita, en provençal o influenciada per aquesta llengua, hi hagueren composicions catalanes, els poemes populars en què els joglars glossaven gestes guerreres, actes commemoratius socials, festes solemnes, torneigs, etc., fins que en arribar el segle XV esdevé la creació plenament catalana.

Com a cloenda, escollim la darrera estrofa de **La Faula**, en homenatge al preclar poeta d'ascendència familiar torroellenca:

*E lausey Déus, nostre Senyor,
Qui'm ach feyta tanta d'onor,
Qui'm estorcech de la belena,
Del mal temps, del cer, de la pena
Qu'ieu havia soffert en mar.*

FINIDA

Pere Castells

(1) **Crònica de Jaume I**. Paràgraf. 56.

(2) VERT I PLANAS, Josep. "Torroellencs il·lustres: Ramon de Torroella, primer bisbe de Mallorca", a **Llibre de la Festa Major**. 1992

(3) NEGRE I PASTELL, Pelai. "Records a Mallorca de Torroella de Montgrí i els seus antics senyors", a **Llibre de la Festa Major**. 1963.

(4) BOHIGAS, Pere i VIDAL ALCOVER, Jaume. **Guillem de Torroella. La Faula**. Edicions Tàrraco.